

Béres L. Attila

A 90 éves „kis Berkenye” – magyarnak vallja magát

A Fővárosi Örmény Klub júliusi műsorára érkezett kolozsvári vendég kereste tekintetével a Nyári Pál termet a Pest megyei Kormányhivatal kerengőjében. Elkísértem. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta*, és a műsort rendező Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, *Kabdebó János* köszöntötte őt és a többi megjelentet is.

Sokan vették a fáradságot a szép, kellemes nyári délutánon, és eljöttek, hogy megnézzék a *Bisztrai Mária* színművészről szóló filmet, amelyet *Xantus Gábor* és *Xantus Áron* készített. A klubprogram kezdetén *Dudits András* három örmény dalt szólaltatott meg dudukon – közte Szajatnova örmény énekes-költő (asug) feldolgozását, – játékát nagy tapssal jutalmazta a közönség.

Bisztrai Mária színművész, a kolozsvári Magyar Színház volt igazgatója május 25-én töltötte be kilencvenedik évét. Rendkívüli személyiség. Édesanyja *Kabdebó Duci*, aki *Kabdebó János* távoli rokona volt, s akivel a kerületi örmény elnök a rokonságot tartja inkább, nem a távolságot.

A színművésznőről készült, nemcsak az örmény gyökerekkel rendelkező családok számára készült film előtt *Dr. Kiss Margit*, a XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat képviselője elmondta, hogy igazgyöngy Bisztrai Mária embersége, egyénisége. Szólt arról is, hogy a színművész édesanyja *Kabdebó Duci*, a neves és ragyogó színésznő, gazdag örmény nemesi család gyermeke volt. Bisztrai Mária édesapja *Dr. Groza Péter* pedig veretes román ortodox papi család sarja, három cikluson át Románia miniszterelnöke volt. Regénybe illő

Kabdebó János

szerelemük öröknek bizonyult. Házasságukat mindkét család ellenezte, de az örmény és román vér keveredéséből megszületett egy csodálatos, tehetséges, remek színész, aki mindig magyarnak vallotta és vallja magát. A körülményei, tehetsége folytán akár hollywoodi díva is lehetett volna, de ő ott maradt azon a forró vidéken, ahová a sors tette, és ott képviselte a magyarságot, ahol ez nem volt könnyű. *Dr. Kiss Margittól* megtudtuk azt is, hogy lett a „kis berkenye” Bisztrai Mária. A képviselő asszony elmondta, hogy az ifjú hölgynek volt egy nagyon elegáns udvarlója, Bisztrai, akinek az apja egy kolozsvári sörgyárnak volt az örököse. Egy nagyon intelligens, gentleman

úr volt, aki meghódította Máriaét, házasságot kötöttek. Kiderült, hogy a „gentlemansága” megmaradt az esküvő után is. Úgyhogy nagyon hamar elváltak. Valószínű, hogy nem

Dudits András

A Fővárosi Örmény Klub júliusi közönsége

a gyengébb nemmel volt baja, hanem azt remélte, hogy ha hozzácsapódik Groza párjához, akkor megússza az államosítást. De senki sem úszta meg, Groza sem. A szépséges Mária családneve nem volt előnyös „reklámnév”, sem a *Kabdebó*, sem a *Groza* név, így megtartotta a Bisztrai nevet. Ilyen csodákat megőrizni kötelességünk – zárta a film előtti bevezetőjét a képviselő asszony.

A Bisztrai Mária-ról készült filmhez – mely felüdítő élményt jelentett minden-

ki számára – Sarolta annyit fűzött hozzá, hogy a füzetekben megjelent Bisztrai Mária részletes életrajza, Bálintné Kovács Júlia írása, aki jól ismeri a családot. Az írás az interneten a www.magyarormeny.hu honlapon a olvasható a füzetek 2012. márciusi számában.

A klubdélután végén, a nyári programok ismertetését követően, a rendező kerület pogácsával, süteményekkel és hűsítő ásványvízzel kedveskedett a vendégeknek.

Interaktív volt a „neoarmenizmus közönsége”

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* az augusztusi klubdélutánon először arra hívta fel a figyelmünket, hogy szeptembertől a Fővárosi Örmény Klub rendezvényeit a Pest megyei Kormányhivatal Városház utca 7. szám alatti kapu bejáratán át, a gyönyörű zárt udvarokon keresztül közelíthetjük meg, ahol továbbra is a Nyári Pál teremben – minden hónap harmadik csütörtökén – megtartják a programokat.

A 4-es metró építése, valamint útfelújítások miatt dugóba kerültek, így nem érkeztek meg a délután öt órai kezdésre az augusztusi műsor rendezői. A klub háziasszonya így röviden beszámolhatott az augusztus 4-11. között tartott nyári barangolásról Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékén és Dél-Erdélyben. A több mint kétezer kilométeres autóbusszos úton a túr társak remek hangulatban, nagyon jól érezték magukat a gyönyörű tájakon, a magyar

Kali Kinga

történelmi helyszíneken, bukovinai székelyek által lakott falvakban, a csodálatos természetben. Az útvonal állomásairól mondott érdekességeket figyelemmel hallgattuk, melyről a füzetekben is beszámolunk.

Az augusztusi programot rendező XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői közben megérkeztek, *dr. Szuper Géza* elnök köszöntötte Kali Kinga előadót és a közönséget.

Kali Kinga: Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus című tudományos előadása rövidebb változatban elhangzott már „A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferencián, ez év április 6-án az Országos Széchenyi Könyvtárban. A közel ötven perces felolvasás alatt nem lankadt a figyelem, érdekes témát hallottunk, ami rólunk, magyarörményekről szólt: a Szongott

Az interaktív közönség

Kristóf által megkezdett, majd az EÖGYKE által tovább izzított örmény kulturális identitástudatról, amelynek köszönhetően közösségünk létezik, és mind többet ismer meg az örmény kultúrából. Az augusztusi klubdelutánt

Vikol Kálmán és Szuper Géza

számos hozzászólás tette interaktívvá. (Az előadás szerkesztett változatát a 4–9. oldalon kezdjük közölni.)

A klub háziasszonya megköszönte a katonának és a közönségnek az aktív közreműködést, és feltette a költői kérdést: jövőre, a választások évében kiderül, hogy mennyire sikerült a neoarmenizmus mozgalmát széles körben elterjeszteni, és lesz-e

Kali Kinga

Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*

(1. rész)

Dolgozatom középpontjában a magyarországi örmény diaszpóra első rétegének recens identitás-megőrzésre irányuló kulturális stratégiái állnak – az a kulturális irányzat, amely napjaink visszaarmenizálódási folyamatának fő mozgatórugója, és amelyet én *neoarmenizmus*-nak nevezek, a 19–20. század fordulóján kibontakozó, örményidentitás-mentő *armenizmus* mozgalmára való visszaulás-ként, illetve ezzel a mozgalommal való nagy hasonlóságai miatt. (Hozzá kell tennem itt, hogy ezt a folyamatot Pál Judit történész is neoarmenizmusként aposztrofálta – egymástól függetlenül jutottunk

eredménye a húsz éves küzdelmének a magyarörmény kultúra megmentésében, terjesztésében.

Kali Kinga előadását rövid frissítő szünet követte, majd a Budapest Főváros XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői, – akik egyúttal a Tigrán együttes tagjai is – zenéltek. dr. Szuper Géza gitáron, Vikol Kálmán fúvós hangszereken játszott. Örmény dalokat, majd néhány erdélyi örmény népdalt, és kuruc nótákat is előadtak. Ugyancsak nagy tapsot kapott a ráadásként megszólaltatott, szövegében aktuális dal, Debreceni Szappanos János gyűjteményéből: a Katonák üdvözlötte Bocskai Istvánhoz 1604 című is.

erre a következtetésre, ami a 2006. áprilisában Piliscsában, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem által szervezett örmény témájú konferencián derült ki; mindez az egybeesés számomra a tézis jogosultságát hitelesíti.) Kulturális stratégiáknak nevezem ezeket a folyamatokat, mivel mindkettő valamiféleképpen egy diaszpóra-csoport kulturális identitásának megőrzését célozza – ennek kifejtésére azonban hadd térjek vissza később.

Ahhoz, hogy megértsük ezen kulturális stratégiák, örményidentitás-mentő mozgalmak létrejöttét, működésük szükségességét, először is érintőlegesen szólnunk kell a magyarországi örmény diaszpóra rétegeiről.

* (Az előadás elhangzott A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában című nemzetközi tudományos konferencián, 2013. április 6-án, az Országos Széchényi Könyvtárban; valamint a Fővárosi Örmény Klub 2013. augusztus 15-i műsorán.)

Az első diaszpórát azon egykori örmény kereskedők, nagyállattartók leszármazottjai, illetve ezek családjai alkotják, akik a 18. században tömegesen települtek át az erdélyi örmény központokból – és pedig gazdasági célzattal, a Nagy Alföld kínálta új lehetőségek vonzásában. Ők az asszimiláció folytán mára már teljesen beolvadtak a magyar nemzettestbe, az örmény nyelvet nem beszélik, de valamiképpen él még bennük az örmény származás tudata: önmagukat *magyar-örményeknek* nevezik, akárcsak az Erdélyben maradt örmény telepések leszármazottjai.

A második diaszpórát főként az 1915-ös törökországi genocídium eredményezte – valamint az azt megelőző, a genocídiumot előkészítő történelmi események az Oszmán Birodalomban. A kényszerű migrációs hullámot II. Abdul Hamid, a Vörös Szultán 1894–1896 közötti véres örményellenes rendelkezései, az anatóliai örménymészárlások indították el; alig néhány évvel később pedig a hatalomra kerülő ifjútörökök ultranacionalista ágának egyre brutálisabb intézkedései sürgették, mely rendeletek lehetővé tették a szabad rablást, fosztogatást, gyilkolást a török lakosság számára, s rendszerint általános örménylincselésekbe torokollottak. Ezek eleinte mindössze sporadikus elmeneküléseket jelentettek – később a pogromokat, a deportálásokat, az egész népirtást túlélők tömegesen menekültek, szétszóródván a világban. A *Metz Jeghern* túlélői értelemszerűen olyan országokat céloztak meg új hazájuként, ahol az örménység *múlttal* rendelkezett – így a menekülőhullámmal érkezők egy része Magyarországra (és Erdélybe) telepedett be, az addig már teljesen integrálódott, látszólag szinte egészen a magyarsághoz asszimilálódott régi diaszpórához csatlakozván. Ezekhez az emigráns-csoportokhoz később azok az örmény

kivándorló családok is csatlakoztak, amelyek az 1988–'91-es években, az Örményországban és általában a Kaukázusban lejáratott események hatására kerestek menedéket Magyarországon (úgy mint a karabahi helyzet és háború, a polgárháborúk a kaukázusi térségben, az örményországi földrengés, Szovjetunió szétesése, a gazdaság általános hanyatlása).

Megjegyzendő, hogy habár itt két különböző időintervallumban megtörtént betelepítési hullámról van szó, mégis ugyanazon második diaszpóra réteghez tartozóként kell kezelnünk ezeket az utóbb betelepülőket is – annak ellenére, hogy legalább jó fél-századnyi, szinte-századnyi idő eltelt a két migrációs hullám között. Ugyanis csoportjellemzőik nagyjából azonosak, és az asszimiláció értelemszerűen jóval kisebb mértékű náluk, mint az első, önmagukat magyar-örményekként definiáló diaszpóra-csoport esetében. Az örménységnek ezt a (többé-kevésbé homogén) csoportját a diaszpóra első rétegének tagjai *keleti örményeknek* nevezik. Ehhez a diaszpóra-réteghez tartozó családok beszélik az örmény nyelvet, még második-harmadik generációs leszármazottjaik is, és utódaikat is törekednek megtanítani rá; továbbá többnyire az Örmény Apostoli Egyházhoz tartoznak, és magyarországi létükben is jobbra örmény hétköznapokat élnek meg a családon belül.

A teljesség kedvéért hozzá kell még tennünk itt, hogy Magyarországon kialakulóban van egy harmadik csoport is, melynek csoportjellemzői hasonlóságot mutatnak a kereskedelmi diaszpórákéval: ezt néhány tucatnyi, a kelet-európai régióban végement változások után Örményországból érkező vendégmunkás, valamint némelyük Magyarországra áttelepülő családja alkotja. Érdekes módon, habár nagyjából ugyanakkor jöttek el Örményországból, mint az